

Mari Broberg ja Mia Hakovirta

Lapsen ja etävanhemman tapaaminen yksinhuoltaja- ja uusperheissä¹ – lähivanhemman näkökulma

Perhe ja siinä tapahtuneet muutokset ovat jatkuva yhteiskunnallisen keskustelun aihe. Avo- ja avioerojen kasvun myötä jopa neljännes suomalaisista lapsista asuu erossa toisesta vanhemmastaan (Kartovaara & Sauli 2000). Perhevelvollisuuksien keskeiseksi teemaksi onkin avioliittoinstituution sijasta noussut vanhemmuus. Vastuu perheenjäsenistä ei perustu avioliittoon ja parisuhteeseen, vaan vanhempien vastuuseen lapsistaan (Maclean & Eekelaar 1997). Laki lasten huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) korostaa, että eronkin jälkeen vanhemmilla säilyy vastuu lapsesta, ja lapsella oikeus molempiin vanhempiinsa. Monissa erolasten kokemuksia kartoittaneissa tutkimuksissa on todettu, että yksi tärkeimmistä lasten eron jälkeistä hyvinvointia selittävästä seikoista on ollut yhteyden säilyminen myös siihen vanhempaan, jonka luona lapsi ei asu (Amato & Gilbreth 1999; Taskinen 2001, 13; Bauserman 2002). Lapsen tapaamisoikeus on tärkeä väline erolapsen hyvinvoinnin edistämiseksi.

Lapsen ja etävanhemman suhdetta ja siihen vaikuttavia tekijöitä ei ole Suomessa juurikaan tutkittu. Tapaamisista ei myöskään ole saatavilla valtakunnallisia tilastoja. Tästä syystä tapaamisesta ja siihen liittyvistä tekijöistä ja taustaongelmista on tärkeää kartuttaa empiiristä tutkimustietoa. Tiedon avulla voidaan pohtia perhepolitiikan ja sosiaalityön käytäntöjä, joilla sekä lapsia että vanhempia voidaan tukea parhaalla mahdollisella tavalla eron jälkeen.

Tämän artikkelin tavoitteena on kuvata lapsen ja etävanhemman tapaamisen käytännön toteutumista sekä siihen vaikuttavia tekijöitä yksinhuoltaja- ja uusperheissä¹. Tapaamisiin liittyvien tekijöiden selvittäminen kaikkien eri osapuolten kannalta on tärkeää. Artikkelissa keskitytään lapsen kanssa asuvan vanhemman näkökulmaan ja selvitetään miten perheen tausta, nykyinen perhetilanne sekä etävanhempisuhde ovat yhteydessä lapsen ja etävanhemman tapaamisen toteutumiseen.

Perheen taustan ja nykyisen perhetilanteen yhteys etävanhemman tapaamisiin

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) antaa juridisen perustan lapsen huoltoon liittyville ratkaisuille. Eron yhteydessä vanhemmat tekevät lapsen huoltoa ja tapaamista koskevan sopimuksen. Suomessa suurin osa vanhemmista jakaa huoltajuuden eron jälkeen. Vain noin viidesosa lapsista jää yhteishuollon ulkopuolelle: 19 % määrätään äidin yksinhuoltoon ja noin 3 %:n yksinhuoltajana on isä (Muuri 1999). Valtaosa lapsista jää myös asumaan äitinsä luokse, ja määrä on sitä suurempi mitä nuorempia lapset ovat (Kartovaara & Sauli 2000). Eron jälkeinen vanhemmuus näyttää olevan vahvasti sukupuolitunutta (Jensen 1995; Kuronen 2003).

Huollon muoto ei kuitenkaan yksin kerro vanhemmuuden jakautumisesta puolisoitten kesken, koska juridisen yhteishuoltajuuden toteutuminen vaihtelee. Tapaamisten kannalta huoltomuodolla näyttäisi kuitenkin olevan merkitystä: vanhempien yhteishuollossa olevia lapsia tavataan useammin kuin yksinhuollossa olevia lapsia (Amato & Gilbreth 1999). Toisaalta on myös todettu, että lapsen huoltomuoto ei sinänsä ole ratkaiseva, vaan kyse on siitä, miten vanhempien yhteistyö toimii eron jälkeen. Yhteishuoltajuus saattaa edistää vanhempien yhteistyötä ja vähentää vanhempien välisiä konflikteja (Bauserman 2002).

Huttunen (2001, 110) kuitenkin toteaa, että teoria ja käytäntö eivät useinkaan kohtaa eron jälkeisessä vanhemmuudessa, koska yhteishuoltajuudesta huolimatta äiti on käytännössä lapsesta vastuussa oleva vanhempi. Äiti ja lapset muodostavat usein kiinteän perheen ytimen, ja isät pitävät vähän yhteyttä lapsiinsa (Jensen 1995). Isät kokevat erotilanteissa jäävänsä heikoille. Isien näkökulmasta lasten elämässä korostuu elättäjän rooli, koska tapaamiset eivät toteudu aina suunnitellun mukaisesti (Konttinen 2003). Sinkkosien (1998, 250) mukaan ero merkitsee usein isän vastentahtoista eroa lapsistaan. Joissakin tilanteissa äiti vastustaa ja estää tapaamisia, joskus lapset eivät itse halua tavata isäänsä tai isät ovat haluttomia tapaamaan lastaan. Viranomaiset voivat myös rajoittaa tapaamisia, jos niiden katsotaan olevan lapselle haitaksi.

Toisaalta etä-äidit voivat kokea suurempia paineita hyvästä vanhemmuudesta – kohteleehehan yleinen asenneilmasto etä-äitiä etä-isää ankarammin. Äitiyden kulttuurinen kuva on moraalisisilla koodeilla väritetty, ja lapsistaan erillään asuva äiti saa helposti huonon äidin leiman (esim. Huttunen 2001, 105; Nousiainen 2004). Etävanhemman sukupuolella ei ole kuitenkaan todettu olevan vaikutusta tapaamisten määrään. Etä-äidit ja etä-isät tapaavat lapsiaan saman verran (Nieminen 1990; Stewart 1999). Isän yksinhuoltajuuteen ei nykyisin liity mitään poikkeuksellisen dramaattista, vaan vanhemmat ovat yleensä pohjineet eri vaihtoehtojen seurauksia tasavertaisesti (Nieminen 1990; Nousiainen 2004). Silti suomalaisista yksinhuoltajista vain noin 10 % on miehiä (Perheet 2001, 12).

Huoli isän asemasta erossa ja jaetun vanhemmuuden toteutumisesta ovat nousseet esille myös sosiaali- ja terveystieteiden tutkimusten Isätoimikunnan mietin-

nössä. Toimikunnan mukaan lapsella on oikeus kahteen vanhempaan, ja yhteishuoltajuudesta tulisi poiketa vain erityisen painavin syin. (Komiteanmietintö 1999.) Toisaalta ”automaattista” yhteishuoltajuuskäytäntöä on arvosteltu, koska se ei aina ota huomioon, onko yhteishuoltajuudelle olemassa todellisia edellytyksiä. Käytäntö ei myöskään huomioi perheessä ennen eroa vallinnutta tilannetta eli sitä, miten vanhemmat ovat yhdessä eläessään osallistuneet lastensa kasvatukseen ja huolenpitoon (Smart 1991; Kurki-Suonio 1999). Ongelmia voi aiheutua myös siitä, että biologisen vanhemman oikeudet on turvattu lailla, mutta uusperheiden isä- tai äitipuolten, jotka käytännössä tarjoavat tukea lapselle, asema on juridisesti heikko (Bergman & Hobson 2002). Myöskään naisiin kohdistunutta väkivaltaa ei välttämättä oteta tarpeeksi huomioon lasten huolto- ja tapaamisoikeuskäytännöissä (Oranen 2001).

Lapsen huoltoratkaisun lisäksi perheen historialla ja lapsen nykyiseen perhelanteeseen liittyvillä tekijöillä on yhteyttä lapsen ja etävanhemman tapaamisiin. Yksinhuoltajuuden keston, lapsen iän ja sen, asuuko lapsi tai etävanhempi uusperheessä on todettu vaikuttavan tapaamisten määrään. Mitä kauemmin erosta on kulunut, sitä vähemmän lapsi tapaa etävanhempansa. Lapsen ikä vaikuttaa kontaktin luonteeseen. Vanhemmat lapset pitävät todennäköisemmin yhteyttä etävanhempansa. Uusperheen perustaminen saattaa vaikuttaa etävanhemman sosiaaliseen osallistumiseen lapsen arkeen. Sekä lähivanhemman että etävanhemman uusi perhe tai parisuhde voivat joissakin tilanteissa vähentää tapaamisia. (Nieminen 1990.) Yksin asuvat etä-isät tapaavat lapsiaan useammin kuin uudessa parisuhteessa elävät etä-isät (Bradshaw ym. 1999, 86-87, 98).

Uusperhe, jossa lapsi asuu, voi tuoda jännitettä tapaamisiin. Hankaluuksia tapaamisiin voi aiheutua, kun lähivanhemman uusi puoliso yrittää löytää oman roolinsa perheessä ja lapsen elämässä. Ylipäättään uusperheissä asuvat lapset tapaavat etävanhempiaan harvemmin kuin yksinhuoltajaperheiden lapset (Seltzer & Bianchi 1988; Bradshaw ym. 1999). Kun uusperheeseen syntyy yhteisiä lapsia ja uusperheen sisälle muodostuu tavallaan ydinperhe ja kun uusperheen ihmissuhteet vahvistuvat, yhteydenpito vanhaan perheeseen mahdollisesti vähenee. Tämän tyyppisessä uusperheessä tapaaminen biologisen vanhemman kanssa saattaa olla vähäisempää, ja isä- tai äitipuolelle siirtyä mahdollisesti vanhemmuuteen liittyviä velvollisuuksia. Uusperheessä voi olla kysymys myös selkeästi kahden aikuisen välisestä parisuhteesta. Lapsen näkökulmasta tällaisessa perheessä yksinhuoltajuus jää ikään kuin elämään perheen sisälle, jolloin myös etävanhempaa tavataan mahdollisesti enemmän (Jaakkola & Säntti 2000, 65-66).

Biologisten vanhempien yhteistyön, etävanhempisuhteen ja etävanhemman taloudellisen vastuun yhteys tapaamisiin

Tutkimusten mukaan lasten hyvinvointiin positiivisesti yhteydessä oleva etävanhemmuus voidaan jakaa sosiaaliseen ja psykologiseen sekä taloudelliseen

lapsen elämään osallistumiseen (Amato & Gilbreth 1999; Menning 2002; Bronstein & Stol 1994; Bradshaw ym. 1999, 85). Etävanhemman sosiaalisen sitoutumisen yksi konkreettinen indikaattori on säännöllinen lapsen tapaaminen. Taloudellisella vastuulla tarkoitetaan puolestaan käytännössä lapsen elatuksesta huolehtimista. Nämä voimakkaasti toisiinsa yhteydessä olevat osallistumisen muodot vaativat käytännössä toteutuakseen biologisten vanhempien yhteistyötä (Bradshaw ym. 1999, 80; Arditt & Kelly 1994). Mitä pienemmistä lapsista on kysymys, sen keskeisempi rooli vanhemmilla on siinä, miten lasten suhde etävanhempaan säilyy.

Biologisten vanhempien yhteistyötä hankaloittaa se, että vanhempien väliset ristiriidat eivät useinkaan pääty eroon, vaan ne voivat lisääntyä avioeron jälkeen (Emery 1982). Mitä pidempi erokriisi on ollut ja mitä enemmän konflikteja huoltajuudesta sopimiseen on liittynyt, sitä huonompi suhde vanhemmilla usein on (Baum 2003). Liiton päättymiseen vaikuttaneiden tekijöiden ja sen kumpi puoliso on tehnyt aloitteen erosta, on myös todettu vaikuttavan biologisten vanhempien suhteen toimivuuteen. Vanhempien katkeroituminen voi vaikeuttaa suhdetta lapseen ja tehdä lapsesta välikappaleen vanhempien väliin riitoihin. Lisäksi etävanhemman perhetilanne vaikuttaa biologisten vanhempien yhteistyön toimivuuteen. Isillä, joilla on uudesta liitostaan lapsia, on todettu olevan heikompi suhde lapsen äitiin kuin isillä, jotka asuvat yksin tai puolison kanssa. Suhteen on kuitenkin nähty paranevan ajan kuluessa. (Bradshaw ym. 1999; Wallerstein & Blakeslee 1991.)

Lapsen ja etävanhemman säännöllinen tapaaminen ei yksin takaa hyvää suhdetta lapsen ja vanhemman välille (Amato & Gilbreth 1999), vaikka näiden välillä onkin selkeä yhteys (Bradshaw ym. 1999, 97). Tapaamisen lisäksi etävanhemman kasvatusrooli ja osallistuminen lapsen elämää koskevaan päätöksentekoon on nähty tärkeäksi (Bradshaw ym. 1999, 80). Jotkut etävanhemmat yrittävät korvata vähäisen ajan laadulla, koska toivovat, että lapsella on tapaamisissa ”kivaa” (Emery 1994). Usein juuri etä-isiä onkin syytetty ”puuha-
maa-
isiksi” tai ”viikonloppuisiksi” (Nieminen 1990; Hokkanen 2002). Suurin osa lapsiaan viikonloppuisin tapaavista isistä tapaa lastaan omassa kotipiirissä. Ongelmaksi muodostuu se, että tapaamiset sijoittuvat viikonloppuun, jolloin arki ja juhla saattavat sekoittua toisiinsa, eikä vanhempien yhteisiä kasvatusperiaatteita kyetä noudattamaan. (Nieminen 1990.) Toisaalta Hokkanen (2002) toteaa, että läheisyys lapseen voi myös eron jälkeen voimistua. Isät ovat saattaneet kokea, etteivät he liiton aikana olleet aina mukana perhe-elämässä, mutta eron jälkeen etävanhemman ja lapsen välinen suhde on lähentynyt. Ylipäättään etävanhemmuuden mahdolliset ongelmat liittyvät usein vuosien takaisiin asioihin, vanhemman ja lapsen suhteeseen ennen eroa ja siihen, millaista vanhemmuus oli ydinperheaikana (Huttunen 2001, 116).

Sosiaalisen vastuun ohella vastuu lapsen elatuksesta kuuluu etävanhemmalle eronkin jälkeen (Laki lapsen elatuksesta 704/1975). Etävanhemman taloudellisella tuella on todettu olevan yhteys lapsen tapaamiseen. Lapsen elatuksesta huolehtivat etävanhemmat tapaavat lapsia säännöllisemmin (Stewart 1999).

Lapsen elatuksesta huolehtivat isät ovat myös usein säilyttäneet hyvän suhteen sekä lapseen että lapsen äitiin (Bradshaw ym. 1999). Vastuun ottaminen lasten taloudellisesta huolenpidosta kertoo usein halusta toteuttaa eron jälkeistä vanhemmuutta (Pulkkinen 2002). Toisaalta hyvin harva isä jättää elatusmaksut tarkoituksella maksamatta. Tärkeimmät syyt elatusmaksujen hoitamattomuuteen ovat työttömyys, taloudelliset ongelmat ja äidin haluttomuus ottaa vastaan rahaa lapsen isältä (Bradshaw ym. 1999; Corden 1999).

Tutkimuksen tavoitteet, aineisto ja menetelmät

Tässä artikkelissa selvitetään lapsen ja etävanhemman tapaamista yksinhuoltaja- ja uusperheissä lapsen kanssa asuvan lähivanhemman näkökulmasta. Artikkelissa pyritään vastaamaan kysymyksiin kuinka usein lapsi tapaa etävanhempansa ja mitkä tekijät vaikuttavat lapsen ja etävanhemman tapaamiseen.

Aikaisemman tutkimuksen perusteella voi esittää hypoteeseja tekijöistä, jotka ovat yhteydessä lapsen ja etävanhemman tapaamisiin. Yksinhuoltajaperheissä asuvien lasten voisi olettaa tapaavan etävanhempansa useammin kuin uusperheissä asuvien lasten (Seltzer & Bianchi 1988; Bradshaw ym. 1999). Yksinhuoltajaperheissä tapaamisten määrään on yhteydessä aika: mitä pidempään erosta on kulunut aikaa, sitä vähemmän lapsia tavataan (Nieminen 1990; Bradshaw ym. 1999). Vanhempien yhteishuollossa olevia lapsia tavataan enemmän (Amato & Gilbreth 1999). Useimmissa tutkimuksissa etävanhemman sukupuolella ei ole todettu olevan yhteyttä tapaamisiin (Nieminen 1990; Stewart 1999). Sen sijaan tärkeä lapsen ja etävanhemman suhdetta ja tapaamista selittävä tekijä on biologisten vanhempien suhteen laatu: mitä paremmin vanhemmat tulevat toimeen keskenään, sitä todennäköisemmin lapsi tapaa etävanhempansa (Bauserman 2002). Lapsen ja etävanhemman toimiva suhde edesauttaa tapaamisten toteutumista ja lapsen elatuksesta huolehtivat etävanhemmat tapaavat lapsia useammin (Bradshaw 1999; Stewart 1999). Lisäksi voisi ajatella, että uusperheissä tapaamisiin ovat yhteydessä uusperheen rakenteeseen liittyvät tekijät sekä lapsen ja isä- tai äitipuolen välinen suhde (Seltzer & Bianchi 1988; Bradshaw ym. 1999).

Tutkimuksen aineistona käytettiin vuonna 2002 Turun yliopiston kasvatustieteiden ja sosiaalipolitiikan laitoksilla toteutettua postikyselyä lapsiperheiden ja lasten hyvinvoinnista. Tutkimuksen otos (1 500 kahden huoltajan perhettä, 1 500 yksinhuoltajaperhettä ja 1 500 uusperhettä) poimittiin satunnaisotannalla Väestörekisterikeskuksen tiedoista rajaamalla otanta perheisiin, joissa oli 3, 6 tai 8-vuotias lapsi. Kaikkiaan kyselyyn vastasi 2 236 vanhempaa ja vastausprosentti oli 54. Kyselyyn vastanneista 39 % oli kahden huoltajan perheitä (n = 876), 31 % yksinhuoltajaperheitä (n = 693) ja 30 % uusperheitä (n = 667)². Tutkittavat edustivat suhteellisen hyvin alkuperäisotosta käytettävissä olevien taustamuuttujien (esim. koulutus, sosio-ekonominen asema ja asuinpaikka) osalta. Voisi kuitenkin olettaa, että perheet, joissa tutkimusajankohtana oli arkielämää kuormittavia ongelmia, vastasivat kyselyyn vähemmän. Nämä tekijät

voivat heijastua lapsen ja etävanhemman tapaamisten toteutumiseen.

Tämän artikkelin analyysissä oli mukana 659 yksinhuoltajaperhettä ja 627 uusperhettä, joissa lapsen etävanhempi oli tutkimusajankohtana elossa. Yksinhuoltajaperheistä 94 %:ssa oli etä-isä ja 6 %:ssa äiti asui muualla. Uusperheistä 93 %:ssa etävanhempi oli isä ja 7 %:ssa äiti. Kyselyyn vastanneet olivat vanhempia, joiden luona lapsi virallisesti asui. Etävanhemmuuden toteutumista tarkasteltiin lähivanhemman näkökulmasta perheissä, joissa vähintään yksi lapsi oli alle 8-vuotias, jolloin käytännössä tapaamisista päättävät pääasiassa vanhemmat.

Selitettävänä muuttujana oli lapsen tapaaminen. Tapaamista mitattiin viisiportaisella asteikolla, jossa vastausvaihtoehdot olivat: joka päivä, joka viikko, joka kuukausi, muutaman kerran vuodessa tai harvemmin. Tapaamista selittäviksi muuttujiksi valittiin muuttujia, joiden on aikaisempien tutkimusten mukaan todettu olevan yhteydessä lapsen ja etävanhempien tapaamiseen. Muuttujat liittyivät perheen taustaan (aika ja yksinhuoltajuuden tausta), nykyiseen perhetilanteeseen (lasten lukumäärä, nuorimman lapsen ikä sekä uusperheissä lapsen ja isä- tai äitipuolen suhde ja puolisoiden yhteinen lapsi) sekä etävanhempisuhteeseen (biologisten vanhempien yhteistyö, matka etävanhemman luo, taloudellinen vastuu, lapsen suhde etävanhempaan ja etävanhemman sukupuoli).

Osa muuttujista koostui useammasta väittämästä, joihin vastattiin 5-portaisella asteikolla (täysin samaa mieltä – täysin eri mieltä). *Biologisten vanhempien yhteistyön toimivuutta* mitattiin rakentamalla summamuuttuja kahdesta eri väittämästä ”Minulla on yleisesti ottaen hyvät välit lapseni muualla asuvaan vanhempaan” ja ”Pystymme keskustelemaan rakentavasti lapsen asioista”. Summamuuttujan alfan arvo oli 0.84³. *Etävanhemman ja lapsen suhdetta* kuvaava summamuuttuja rakennettiin väittämistä ”Lapseni muualla asuva vanhempi osallistuu mielestäni riittävästi lapsen arkipäivän asioiden hoitamiseen”, ”Lapseni toisella biologisella vanhemmalla on lapselle mielestäni riittävästi aikaa” ja ”Lapseni suhde muualla asuvaan vanhempaan on hyvä ja tapaamiset säännöllisiä”. Tämän summamuuttujan alfan arvo oli 0.83.

Etävanhemman taloudellista sitoutumista kuvaava summamuuttuja rakennettiin väittämistä ”Lapseni muualla asuva isä/äiti osallistuu mielestäni tasa-
puolisesti lapsen kuluihin” ja ”Lapseni muualla asuva vanhempi maksaa elatusavun lisäksi muita lapsesta aiheutuvia kuluja”. Summamuuttujan alfa oli 0.78. Toisena taloudellista sitoutumista kuvaavana muuttujana käytettiin lähivanhemman ilmoittamaa tietoa siitä, maksaako etävanhempi elatusapua vai saako perhe elatusukea. Kaikkia summamuuttujia käytettiin analyysissä luokiteltuina. Mikäli summamuuttujan keskiarvo oli yli kolme eli väittämiin oli vastattu melko samaa mieltä tai täysin samaa mieltä, luokiteltiin esimerkiksi suhde etävanhempaan toimivaksi.

Analyysimenetelmänä lapsen ja etävanhemman tapaamisen tarkastelussa käytettiin kumulatiivista logistista regressioanalyysiä (Hosmer & Lemeshow 2000)⁴. Malli antaa tulokseksi kumulatiivisia riskisuhteita (COR). Tämä riski-

suhde on ns. vedonlyöntisuhteiden suhde, mikä tarkoittaa selitettävän ilmiön eri vaihtoehtojen todennäköisyyksien suhdetta. Ne ilmaisevat mahdollisuuden, jolla henkilö kuuluu vastemuuttujan ylempiin luokkiin tietyillä selittävän muuttujan arvoilla. Riskisuhdetta verrataan aina referenssikategoriaan, joka saa arvon yksi. Tässä tutkimuksessa riskisuhde ilmoitti todennäköisyyden kuulua harvemmin lasta tapaavien etävanhempien ryhmään, eli mitä suurempi COR-arvo on, sitä suurempi mahdollisuus oli kuulua harvoin lasta tapaavien etävanhempien ryhmään.

Tapaamisten toteutuminen yksinhuoltaja- ja uusperheissä

Tässä luvussa kuvataan kuinka usein yksinhuoltaja- ja uusperheissä asuvat lapset tapasivat etävanhempaansa (taulukko 1). Yli 70 %:a yksinhuoltaja- ja uusperheissä asuvista lapsista tapasi etävanhempaansa vähintään kerran kuukaudessa. Lähes 30 %:lla tapaamiset olivat hyvin satunnaisia. Niemisen (1990, 57-58) tutkimustulokset yli kymmenen vuoden takaa olivat hyvin samansuuntaisia: noin 80 %:a lapsista tapasi toista vanhempaansa säännöllisesti vähintään kuukausittain, 14 %:a tapasi joitakin kertoja vuodessa ja 5 %:a ei tavannut toista vanhempaansa lainkaan. Huttusen (2001) mukaan parin vuoden kuluttua erosta noin kolmasosa isistä tapasi lastaan säännöllisesti. Toisen kolmanneksen tapaamiset olivat harventuneet ja viimeinen kolmannes ei juurikaan tavannut lapsiaan (ks. myös Sauli 1994). Seuraavaksi tarkastellaan yksityiskohtaisemmin tapaamisten määrää yksinhuoltaja- ja uusperheissä.

Taulukko 1. Lasten ja etävanhemman tapaaminen yksinhuoltaja ja uusperheissä (n = 1 286)

	Yksinhuoltajat (n = 659)		Uusperheet (n = 627)	
	n	%	n	%
Joka päivä	41	7	11	2
Joka viikko	194	28	129	21
Joka kuukausi	273	43	256	40
Muutaman kerran vuodessa	56	8	92	15
Harvemmin	95	14	139	22

$\chi^2 = 234,4$; $p = 0.000$

Yksinhuoltajaperheissä asuvista lapsista lähes 80 % tapasi etävanhempaansa vähintään kerran kuukaudessa. Lähes puolet näistä lapsista tapasi etävanhempaansa vähintään viikoittain. Noin 20 % yksinhuoltajaperheessä asuvista lapsista tapasi etävanhempaansa muutaman kerran vuodessa tai harvemmin. Käytännössä joka viides yksinhuoltajaperheessä asuva lapsi oli hyvin vähän tai ei ollenkaan yhteydessä etävanhempaansa. Tilanne ei ole juurikaan muuttunut vajaassa 30 vuodessa, sillä Hallan (1982, 99) kyselyssä vuodelta 1977 noin 26 % muualla asuvista vanhemmista tapasi lastaan vain kerran pari vuodessa tai ei lainkaan. Harvoin etävanhempaansa tapaavien lasten määrä näyttäisi pysyneen jokseenkin ennallaan.

Uusperheissä asuvista lapsista yli 60 % tapasi etävanhempaa vähintään kuukausittain. Näistä lapsista noin kolmasosa tapasi muualla asuvaa vanhempaa viikoittain tai useammin. Niiden lasten osuus, jotka tapasivat etävanhempaansa muutamia kertoja vuodessa tai harvemmin, oli uusperheissä yksinhuoltajaperheitä huomattavasti korkeampi. Lähes 40 % lapsista tapasi toista vanhempaansa hyvin harvoin, mikä käytännössä tarkoittaa, ettei heillä juurikaan ole yhteyttä etävanhempaansa. Harvoin etävanhempaansa tapaavia lapsia asui siis enemmän uus- kuin yksinhuoltajaperheissä. Tulokset ovat melko samansuuntaiset kuin Jaakkolan ja Sántin (2000, 36) kyselylomaketutkimuksen tulokset: noin puolet lapsista tapasi muualla asuvaa etävanhempaansa vähintään kuukausittain. Neljänneksellä heidän tutkimukseensa osallistuneiden perheiden lapsista välit etävanhempiin olivat kokonaan katkenneet.

Hypoteesi, jonka mukaan uusperheissä asuvat lapset tapaavat etävanhempaansa harvemmin kuin yksinhuoltajaperheiden lapset, saa tukea tutkimuksemme tuloksista. Uusperheiden moninaiset suhteet voivat osaltaan vaikuttaa tapaamisten harvenemisiin. On myös esitetty, että uusperhe vakiintuessaan ja muodostuessaan ydinperheen kaltaiseksi alkaa hylkiä perheen ”ulkopuolisia” suhteita (Jaakkola & Sántti 2000). Lisäksi etävanhemmalla voi olla uusperhe, jolloin hänellä on sitoumuksia myös uutta perhettään kohtaan.

Yksinhuoltaja- ja uusperheissä asuvien lasten ja etävanhemman tapaamiseen yhteydessä olevat tekijät

Seuraavaksi tarkastellaan niitä tekijöitä, jotka olivat yhteydessä lapsen ja etävanhemman tapaamisiin yksinhuoltaja- ja uusperheissä. Ensin esitellään yksittäisten muuttujien yhteyttä tapaamisiin ja sen jälkeen käsitellään monimuuttujamalleja. Taulukoihin 2⁵ ja 3⁶ on kerätty yhden muuttujan analyysissä tilastollisesti merkitseviksi osoittautuneet selittävät tekijät ja näistä tekijöistä muodostetut monimuuttujanalyysit. Analyysissä selvitetään perheen taustaan, nykyiseen perhetilanteeseen sekä etävanhempisuhteeseen liittyvien muuttujien yhteyttä lapsen ja etävanhemman tapaamiseen.

Yksinhuoltajuuden kesto vaikutti tapaamisiin niin, että mitä pidempään yksinhuoltajuus oli kestänyt, sen harvemmin lapset ja etävanhemmat tapasivat toisiaan. Yli kuusi vuotta yksinhuoltajaperheessä asunut lapsi kuului todennäköisemmin harvoin tapaaviin lapsiin kuin vuoden yksinhuoltajaperheessä asunut lapsi. Tarkasteltaessa erikseen perheitä, joissa lapset tapasivat etävanhempaansa hyvin harvoin tai ei ollenkaan, voidaan havaita, että tähän ryhmään kuului yli kuusi vuotta yksinhuoltajana olleista noin 20 %. Perheistä, joissa yksinhuoltajuus oli kestänyt alle vuoden, harvoin etävanhempia tapaaviin kuului vain 5 % lapsista. Ajalla näytti olevan yksittäisenä tekijänä merkittävä vaikutus tapaamisiin jo pienten lasten keskuudessa. Hypoteesi ”mitä pidempään erosta on kulunut, sitä vähemmän etävanhemmat ja lapset tapaavat toisiaan” saa vahvistusta. Myös Nieminen (1990) on todennut, että tapaamisten määrä väheni selvästi, kun erosta oli kulunut yli kuusi vuotta. Jotta tapaamiset ei pidemmän ajan kuluessa katkeaisi, olisi tapaamissuhteet vakiinnutettava jo ensimmäisten vuosien aikana. Kun tapaamiset toteutuvat säännöllises-

ti, myös lapselle muodostuu varmempi kuva suhteen olemassaolon jatkuvuudesta. Uusperheiden kohdalla vastaavaa ajan vaikutusta tapaamisiin ei ollut havaittavissa ($p = 0.58$).

Taulukko 2. Yksinhuoltajaperheessä asuvien lasten ja etävanhemman tapaa-
mista selittävät tekijät ja todennäköisyys kuulua harvoin tapaavien ryhmään.
Kumulatiivinen logistinen regressioanalyysi.

	Yhden muuttujan analyysi			Monimuuttuja-analyysi		
	P-arvo	COR	95 % CI	P-arvo	COR	95 % CI
Yksinhuoltajuuden kesto	0,000			0,760		
Alle vuoden		1,00			1,00	
1-2 vuotta		1,26	0,80-1,99		0,95	0,57-1,57
2-4 vuotta		2,00	1,31-3,03		1,03	0,64-1,65
4-6 vuotta		2,15	1,36-3,40		1,24	0,7-2,10
Yli 6 vuotta		3,86	2,37-6,26		1,32	0,73-2,39
Yksinhuoltajuuden tausta	0,000			0,052		
Ei parisuhdetta		1,00			1,00	
Avoero		0,39	0,24-0,64		0,66	0,36-1,21
Avioero		0,25	0,15-0,41		0,49	0,26-0,92
Lapsen huolto	0,000			0,000		
Yksinhuoltajuus		1,00			1,00	
Yhteishuoltajuus		0,25	0,18-0,36		0,44	0,31-0,64
Lasten lukumäärä	0,008			0,104		
1 lapsi		1,00			1,00	
2 lasta		0,76	0,55-1,04		1,01	0,70-1,46
3 lasta tai enemmän		0,54	0,36-0,80		0,65	0,41-1,03
Nuorimman lapsen ikä	0,007			0,014		
Alle 3 vuotta		1,00			1,00	
3-6 vuotta		0,71	0,46-1,08		0,93	0,57-1,51
Yli 6-vuotiaat		1,17	0,77-1,77		1,57	0,94-2,61
Yhteistyö biologisten van- hempien välillä	0,000			0,000		
Toimiva		1,00			1,00	
Ei toimi		4,22	3,06-5,82		2,42	1,68-3,48
Matka etävanhemman luokse	0,000			0,000		
Alle 30 km		1,00			1,00	
30-150 km		1,70	1,16-2,51		1,67	1,01-5,54
Yli 150 km		8,56	5,52-13,25		7,66	4,78-12,27
Etävanhemman maksama elatusmaksu	0,000			0,022		
Ei maksa		1,00			1,00	
Maksaa		0,52	0,39-0,70		0,68	0,49-0,95
Taloudellinen vastuu	0,000			0,000		
Hyvä		1,00			1,00	
Heikko		5,59	3,98-7,89		2,24	1,50-3,36
Lapsen suhde etävanhem- paan	0,000			0,000		
Toimiva		1,00			1,00	
Ei toimi		7,71	5,52-10,77		3,91	2,65-5,76

Taulukko 3. Uusperheessä asuvien lasten ja etävanhemman tapaamista selittävät tekijät ja todennäköisyys kuulua harvoin tapaavien ryhmään. Kumulatiivinen logistinen regressioanalyysi.

	Yhden muuttujan analyysi			Monimuuttuja-analyysi		
	P-arvo	COR	95 % CI	P-arvo	COR	95 % CI
Lapsen huolto	0,000			0,000		
Yksinhuoltajuus		1,00			1,00	
Yhteishuoltajuus		0,15	0,11-0,22		0,25	0,17-0,37
Yhteistyö biologisten vanhempien välillä	0,000			0,001		
Toimiva		1,00			1,00	
Ei toimi		3,95	2,88-5,42		1,90	1,33-2,76
Matka etävanhemman luokse	0,000			0,000		
Alle 30 km		1,00			1,00	
30-150 km		1,45	1,00-2,10		1,17	0,79-1,75
Yli 150 km		4,36	2,99-6,37		3,35	2,21-5,06
Etävanhemman maksama elatusmaksu	0,000			0,012		
Ei maksa		1,00			1,00	
Maksaa		0,34	0,25-0,46		0,64	0,45-0,91
Taloudellinen vastuu	0,000			0,343		
Hyvä		1,00			1,00	
Heikko		3,22	2,35-4,41		1,19	0,83-1,74
Lapsen suhde etävanhempaan	0,000			0,000		
Toimiva		1,00			1,00	
Ei toimi		11,85	8,06-17,42		7,19	4,73-10,94
Etävanhemman sukupuoli	0,019			0,140		
Äiti		1,00			1,00	
Isä		1,94	1,12-3,38		1,64	0,85-3,15
Uusperheen yhteinen lapsi	0,008			0,556		
On yhteinen lapsi		1,00			1,00	
Ei ole yhteistä lasta		0,67	0,50-0,90		0,91	0,65-1,26
Lapsen ja isä- tai äiti-puolen suhde	0,000			0,442		
Kaverisuhde		1,00			1,00	
Vanhempisuhde		1,85	1,37-2,51		1,14	0,81-1,61

Uusperheen perustaminen näytti vähentävän tapaamisia. Uusperheen perustamisesta kulunut aika ei puolestaan ollut yhteydessä tapaamisiin. Tätä selittänee osittain se, että tutkimuksessamme mukana olleet uusperheet olivat kohtuullisen vähän aikaa yhdessä asuneita (keskimäärin 3 vuotta). Tällöin uusperheen vakiintumisen yhteys tapaamisiin ei ole kokonaisuudessaan aineistossa nähtävissä. (Vrt. Jaakkola & Säntti 2000.)

Yksinhuoltajaperheissä purkautunut avioliitto näytti vahvistavan eron jälkeistä vanhemmuutta. Avioeron jälkeen lapset ja etävanhemmat tapasivat

useammin kuin avoliiton purkauduttua tai tilanteessa, jossa vanhemmat eivät olleet eläneet yhdessä. Saattaa olla, että avoliitossa syntyneen lapsen isyyttä ei ole vahvistettu, jolloin etä-isällä voi olla vaikeuksia tavata lastaan, mikäli lähiäiti ei hyväksy tapaamisia. Toisaalta äiti on voinut saada lapsen yksin, eikä isyyttä ole selvitetty, jolloin lapsella ei ole mahdollisuutta tavata isäänsä.

Lapsen huoltosopimuksen muoto oli yhteydessä tapaamisten toteutumiseen molemmissa perhetyypeissä. Yhteishuollossa olevia lapsia tavattiin useammin kuin äidin tai isän yksinhuollossa olevia lapsia. Tämä on luonnollista, onhan toisen vanhemman yksinhuoltajuuteen yleensä jokin erityinen syy. Toinen vanhempi voi esimerkiksi asua ulkomailla, jolloin tapaamiset ovat harvinaisempia. Yksinhuolto voi olla myös perusteltu tilanteessa, jossa lapsi on altistettu vanhempien riidan välineeksi. Yhteishuollon toteuttaminen asettaa haasteita eron jälkeiselle vanhemmuudelle, sillä se edellyttää usein vanhempien välistä yhteistyötä. Yhteishuolto voi myös vähentää vanhempien välisiä konflikteja, jolloin lapsenkin sopeutuminen eron jälkeiseen elämään helpottuu (Bauserman 2002).

Yksinhuoltajaperheissä myös lasten lukumäärä ja nuorimman lapsen ikä olivat yhteydessä tapaamisiin. Lapset tapasivat etävanhempaansa useammin mikäli perheessä oli kolme tai useampia lapsia kuin mikäli pariskunnalla oli ollut erotessa yksi tai kaksi yhteistä lasta. Yli 6-vuotiaat ja alle 3-vuotiaat lapset tapasivat vähemmän etävanhempiaan kuin näiden ryhmien väliin jäävä ikäryhmä eli 3–6-vuotiaat lapset.

Vanhempien yhteistyön toimivuus oli yhteydessä tapaamisiin sekä yksinhuoltaja- että uusperheissä. Noin 65 % vastaajista arvioi, että yhteistyö lapsen toisen biologisen vanhemman kanssa sujui ja he pystyivät keskustelemaan rakentavasti lasta koskevista asioista. Jos biologisten vanhempien välinen yhteistyö toimi, etävanhemmat tapasivat lapsiaan useammin. Vaikka lapsen biologisten vanhempien suhteeseen sisältyi ongelmia, tapaaminen oli silti mahdollista: yli puolet ongelmia suhteessaan lapsen toiseen vanhempaan kokevista yksinhuoltajien lapsista tapasi etävanhempaansa vähintään kerran kuussa. Mikäli yhteistyö koettiin toimivaksi, yli 90 % tapasi vähintään kerran kuukaudessa. Uusperheissä yhteistyön ongelmien vaikutukset tapaamisiin näyttivät olevan hieman voimakkaampia kuin yksinhuoltajaperheissä. Isä- tai äitipuolien mukaan tuleminen voi hankaloittaa entisestään tapaamisten järjestelyä erityisesti tilanteessa, jossa biologisten vanhempien yhteistyö ei toimi.

Etävanhemman taloudellisen vastuun kantaminen lapsesta oli selkeästi yhteydessä tapaamiseen molemmissa perhetyypeissä. Yhteydessä tapaamisiin olivat sekä elatusavun maksaminen että lähivanhemman subjektiivinen kokemus etävanhemman taloudellisen vastuun toteutumisesta. Kaikista vastaajista noin 45 % sai elatusapua lapsen etävanhemmalta, noin kolmannes vastaanotti elatustukea, yli 7 % sai sekä elatusapua että -tukea ja noin 10 % ilmoitti, ettei saa kumpaakaan. Yksinhuoltajat kokivat etävanhempien taloudellisen osallistumisen heikommin toteutuneeksi kuin uusperheiden vanhemmat ($\chi^2 = 14,64$; $p = 0.000$). Yksinhuoltajista 55 % ja uusperheiden vanhemmista 45 % piti-

vät taloudellista vastuuta heikkona. Niiden yksinhuoltajien ja uusperheellisten lapset, jotka kokivat etävanhemman kantavan taloudellista vastuuta lapsesta, tapasivat etävanhempansa useammin kuin ne lapset, joiden lähivanhempä koki taloudellisen vastuun heikoksi. Mikäli etävanhempi maksoi elatusapua, lapsi tapasi todennäköisemmin etävanhempansa. Elatusapua maksavien etävanhempien lapsista yli 80 %:a tapasi etävanhempaa vähintään kerran kuukaudessa. Vastaavasti noin 60 % etävanhemmista, jotka eivät maksaneet elatusmaksua, tapasi lastaan vähintään kerran kuussa. Lähivanhemman subjektiivinen kokemus hyvästä taloudellisesta vastuusta näytti heijastuvan selkeämmin yksinhuoltajaperheiden lasten tapaamisiin. Lähes kaikki (98 %) taloudellisen vastuun hyväksi kokeneiden lähivanhempien lapset tapasivat etävanhempansa vähintään kuukausittain. Uusperheissä asuvien lapsista 84 %:a tapasi etävanhempansa kuukausittain, mikäli lähivanhemmat kokivat taloudellisen vastuun hyväksi. Tilannetta voisi osittain selittää yksinhuoltajien heikommalla taloudellisella asemalla (Forssén 2003). Heille taloudellisen vastuun toteutuminen saattaa merkitä arjessa enemmän kuin mitä tilanne olisi uusperheissä.

Lapsen ja etävanhemman toimiva suhde lisäsi selkeästi tapaamisia. Kaikista kyselyyn vastanneista lähivanhemmista lapsen ja etävanhemman suhteen koki toimivaksi lähes 60 %. Mikäli lähivanhempä koki suhteessa olevan ongelmia, lapsella oli huomattavasti suurempi todennäköisyys kuulua harvoin tapaavien joukkoon. Mikäli suhde määriteltiin toimivaksi, lapsi tapasi todennäköisemmin etävanhempansa. Myös matka etävanhemman luokse nousee tärkeäksi tapaamista selittäväksi tekijäksi molemmissa perhetyypeissä. Mitä lähempänä asuttiin, sitä useammin tavattiin.

Uusperheissä etävanhemman sukupuoli osoittautui tapaamisten kannalta merkitseväksi tekijäksi, vaikka hypoteesimme oletti, ettei etävanhemman sukupuolella ole vaikutusta tapaamisiin. Uusperheissä etä-äidit tapasivat lapsiaan useammin kuin etä-isät. Etä-äidin kannalta äitipuolen olemassaolo lapsen elämässä voi vaikuttaa äitiin niin, että hän on helpottunut, kun äitipuolikin hoitaa lapsen asioita. Äitipuoli voi myös hankaloittaa lapsen ja äidin tapaamista. Toisaalta äiti voi kokea äitipuolen jollakin tavalla kilpailijakseen lapsen elämässä, jolloin äiti haluaa tavata lasta mahdollisimman usein lujittaakseen lapsen ja äidin välistä suhdetta. (Vrt. Nousiainen 2004).

Uusperheissä tapaamiseen oletettiin vaikuttavan myös uusperheen rakenteeseen liittyvät asiat. Uusperheessä, jossa lapsi tutkimusajankohtana asui, merkityksellisiksi tapaamisen selittäjiksi osoittautuivat lapsen ja isä- tai äitipuolen välinen suhde sekä uusperheen yhteinen lapsi. Lähivanhemmista 60 % määritteli lapsen ja isä- tai äitipuolen suhteen kaverisuhteeksi ja loput enemmän vanhempisuhteeksi (vrt. Ritala-Koskinen 2001). Lapset tapasivat etävanhempansa useammin, mikäli lapsen lähivanhempä oli määritellyt lapsen ja isä- tai äitipuolen suhteen kaverisuhteeksi ja harvemmin, mikäli suhde nähtiin vanhempisuhteeksi. Vanhemmuussuhde isä- tai äitipuoleen voi siis vähentää biologisen vanhemman tapaamisia, mutta toisaalta voi olla kysymys siitä, että lapsella ei ollut enää suhdetta etävanhempaan uusperheen perustamisen aikoi-

hin. Tämän tyyppinen tilanne on voinut edesauttaa lapsen ja isä- tai äitipuolen vanhemmuussuhteen syntymistä. Uusperheissä, joissa oli myös puolisoitten yhteinen lapsi, lapset tapasivat etävanhempaansa vähemmän. Yhteinen lapsi voi olla uusperheen yhdistävä tekijä tai toisaalta yhteinen lapsi voi vahvistaa ydinperhettä uusperheen sisällä ja etäännyttää muita lapsia. (Ritala-Koskinen 1993; Jaakkola & Sääntti 2000.)

Seuraavaksi siirrytään tapaamisiin yhteydessä olevien yksittäisten tekijöiden tarkastelusta monimuuttuja-analyyysien tulosten tulkintaan. Yksinhuoltajaperheiden lapsia koskevassa monimuuttujamallissa yksinhuoltajuuden kesto ja lasten lukumäärä eivät enää olleet tilastollisesti merkitseviä selittäjiä. Näiden tekijöiden yhteyden tapaamisiin selittivät muut mallissa olleet tekijät. Yksinhuoltajuuden kesto oli yhteydessä nuorimman lapsen ikään. Alle kaksi vuotta yksinhuoltajaperheessä asuneista lapsista valtaosa oli 3–6-vuotiaita, jotka tapasivat ikäryhmistä eniten etävanhempiaan. Lapsimäärällä ja yksinhuoltajuuden taustalla oli selkeä yhteys: avioliitossa olleilla vanhemmilla oli useampia yhteisiä lapsia. Avioliiton purkaututtua lapsia tavattiin enemmän kuin avioliiton jälkeen tai kun parisuhdetta ei ollut. Lopullisessa monimuuttujamallissa lapsen ja etävanhemman tapaamisia yksinhuoltajaperheissä lisäsivät selkeästi lasten yhteishuolto, yksinhuoltajuuden taustalla oleva avioliitto, nuorimman lapsen ikä (3–6 vuotta), toimiva yhteistyö biologisten vanhempien välillä, lyhyt matka etävanhemman luo, elatusmaksun maksaminen, lähivanhemman kokemuksen mukaan etävanhemman hyvä taloudellinen vastuu sekä toimiva lapsen ja etävanhemman välinen suhde.

Uusperheissä asuvien lasten ja etävanhempien tapaamista koskevassa monimuuttuja-analyyysissä etävanhemman taloudellinen vastuu ja sukupuoli sekä uusperheen rakenteelliset tekijät (yhteinen lapsi sekä lapsen ja isä- tai äitipuolen välinen suhde) eivät olleet enää tilastollisesti merkitseviä selittäjiä. Muut mallissa mukana olleet tekijät selittivät näiden tekijöiden yhteyden tapaamiseen. Etävanhemman taloudellisen vastuu oli yhteydessä biologisten vanhempien väliseen yhteistyöhön: mikäli yhteistyö toimi heikosti, myös taloudellinen vastuu koettiin useimmiten heikoksi. Tässä mallissa etävanhemman sukupuoli ei ollut tilastollisesti merkitsevä tapaamisten selittäjä. Etääidit asuivat lähempänä lapsiaan kuin etä-isät, jolloin matka näytti olevan tapaamisia selittävä tekijä. Uusperheen rakenteeseen liittyvät tekijät jäivät myös lopullisen mallin ulkopuolelle. Uusperheissä biologisten vanhempien yhteistyön toimivuuteen oli yhteydessä yhteinen lapsi. Perheissä, joissa ei ollut yhteistä lasta, toimi yhteistyö biologisten vanhempien välillä paremmin. Toimiva yhteistyö taas lisäsi selkeästi tapaamisia. Lapsen ja isä- tai äitipuolen välinen suhde oli yhteydessä lapsen huoltosopimukseen. Perheissä, joissa lapsen huoltomuoto oli äidin tai isän yksinhuoltajuus, lapsen ja isä- tai äitipuolen suhde määriteltiin useammin vanhempisuhteeksi. Lasten huolto oli taas puolestaan yhteydessä tapaamisiin, yhteishuollossa olevia lapsia tavattiin enemmän.

Yksinhuoltaja- ja uusperheissä asuvien lasten ja etävanhempien tapaamisia selittävät tekijät osoittautuivat olevan molemmissa perhetyypeissä hyvin pit-

källe samoja: tapaamisia lisääviä tekijöitä olivat yhteishuoltajuus, lyhyt matka etävanhemman luo, biologisten vanhempien välinen yhteistyö, elatusmaksun maksaminen sekä lapsen hyvä suhde etävanhempaan. Uusperheen rakentamiseen liittyvät tekijät osoittautuivat olevan voimakkaasti tapaamista selittävien tekijöitä taustalla olevia asioita. Esimerkiksi uusperheen yhteinen lapsi näytti vaikuttavan välillisesti tapaamisiin mahdollisesti vaikeuttaen ensin biologisten vanhempien yhteistyötä. Toimimattomalla yhteistyöllä taas puolestaan oli selkeä yhteys tapaamisten vähenemisiin.

Miten tukea tapaamisoikeuden toteutumista?

Lapsen kannalta on tärkeää, että hänellä on mahdollisuus tavata etävanhempansa riippumatta vanhempien välisistä suhteista tai erillään asumisen syistä. Tutkimuksemme mukaan suuri osa (yli 70 %) eroperheiden lapsista tapasi etävanhempansa säännöllisesti vähintään kerran kuukaudessa. Kuitenkin yhä edelleen joka kolmas yksinhuoltaja- tai uusperheessä asuva lapsi ei tavannut muualla asuvaa vanhempansa juuri ollenkaan. Lapselle tämä voi merkitä hyvinvointikehityksen kannalta tärkeiden huolenpidon sosiaalisten rakenteiden heikentymistä (vrt. Järventie & Sauli 2001, 7-9).

Tapaamisten toteutumiseen vaikuttavat monet tekijät ja eron jälkeistä vanhemmuutta onkin nimitetty neuvottelevaksi vanhemmuudeksi (Kuronen 2003). Tapaamisiin ja etävanhemmuteen vaikuttavat tahot voi tiivistää kolmeen suhteeseen: eronneiden puolisoitten välinen suhde, lapsen ja etävanhemman välinen suhde sekä vanhempien uudet parisuhteet. Eronneiden puolisoitten toimiva suhde luo perustan onnistuneelle etävanhemmudelle. Säännöllinen tapaaminen näytti kuitenkin olevan mahdollista ilman biologisten vanhempien toimivaa yhteistyötä. Lapsen kannalta paras tilanne on, mikäli vanhemmat tulevat eron jälkeen toimeen ja pystyvät yhdessä päättämään lapsen asioista. Erityisesti tämä korostuu tutkimuksessamme mukana olleiden perheiden lasten osalta, koska pienet lapset eivät vielä voi pitää itsenäisesti yhteyttä etävanhempansa. Vasta yli 12-vuotiaana lapsella on itse oikeus päättää haluaako hän tavata muualla asuvaa vanhempansa. Päätöstä tapaamisista ei panna täytäntöön vastoin lapsen tahtoa (Taskinen 2001). Toisaalta on syytä muistaa, että etävanhemman tapaaminen ei ole aina lapsen kannalta järkevää. Lähivanhemmalla voi olla perusteltu syy estää tapaamisia perheväkivallan uhkan tai etävanhemman päihde- tai mielenterveysongelmien vuoksi. Näissä tilanteissa lapselle ja etävanhemmalle olisi kyettävä järjestämään valvottuja tapaamisia esimerkiksi harrastusten parissa tai turvakotien ja järjestöjen toimipaikoissa.

Erojen yhteydessä suurin osa lapsista jää asumaan äitinsä kanssa, ja etävanhemmat ovat enimmäkseen miehiä. Vaikka suomalaisen perhepolitiikan tavoitteena on ollut luoda järjestelmä, jossa myös isät ottaisivat enemmän vastuuta lasten hoivasta, perheissä vallitsee edelleen perinteiset sukupuoliroolit. Isyysvapaiden käyttö on Suomessa muita Pohjoismaita vähäisempää (Haataja 2004), ja äidit tekevät yhä edelleen suuren osa kotitöistä (Niemi & Pääkkönen 2001). Tämä heijastuu osaltaan siihen, miksi lapset useimmiten jäävät asu-

maan eron yhteydessä äitinsä luokse. Vaikka kuva isyydestä onkin muuttunut ja isät osallistuvat lastensa elämään ja arkeen nykyisin huomattavasti enemmän kuin vielä pari vuosikymmentä sitten (Korhonen 1999; Huttunen 2001), jaetun vanhemmuuden toteutuminen ei näy kaikilta osin näy perheiden arjessa. Vielä vähemmän jaetun vanhemmuuden ideologia toteutuu etävanhemmuudessa, vaikka sosiaalitoimiston työkäytännöissä sosiaalityöntekijät ovat hyvin sisäistäneet biologisen isyyden merkityksen ja jaetun vanhemmuuden ideologian erotilanteissa (Forsberg 1995).

Etävanhemman näkökulmasta syyt olla tapaamatta lapsia voivat olla hyvin moninaiset. Huttusen (2001) mukaan tapaamiset voivat muodostua isälle psyykkisesti kestävämmiksi, jolloin he vetäytyvät vanhemmuuden velvoitteista (vrt. myös Nieminen 1990; Konttinen 2003). Toisaalta etävanhemmalla ei myöskään ole oikeutta kaikkiin perhepoliittisiin etuuksiin, joilla voitaisiin vahvistaa eron jälkeistä vanhemmuutta. Eron yhteydessä molempien perheiden taloudellinen tilanne usein heikkenee, sillä lähes samoilla tuloilla joutuu nyt elättämään kaksi kotitaloutta. Yksinhuoltajien tilannetta parantaa elatusapu ja korotettu lapsilisä, mutta etävanhempi on oikeutettu vain pieneen verovähennykseen, vaikka etävanhempi pitäisi lapsiaan luonaan säännöllisesti. Tapaamisten toteutumiselle pitäisi myös olla sellaiset puitteet, jossa myös lapselle olisi tilaa. Esimerkiksi asumistuessa voitaisiin huomioida lasten asuminen etävanhemman luona ja määritellä väljemmät kriteerit asunnon koolle ja asumismenoille. Toimeentulotuessa pitäisi huomioida laajemmin lasten luonapidosta aiheutuvia kuluja sekä lasten matkakustannuksia. Nykyisin näitä kuluja maksetaan harkinnan perusteella eikä yhtenäisiä myöntämiskäytäntöjä ole olemassa. Miettimisen arvoinen asia on myös se, voisiko lapsi olla kirjoilla kahdessa kodissa varsinkin jos vuorotteluasuminen yleistyy.

Parisuhteen päätyminen on useimmille ihmisille yksi elämän vaikeimmista kriiseistä. Sopimukset lapsen tapaamisoikeudesta joudutaan usein tekemään tilanteessa, jossa parisuhdekriisi on vaikeimmillaan. Riittäisessä tilanteessa voi olla vaikea tehdä kauaskantoisia suunnitelmia. Perheille pitäisikin olla tarjolla erotilanteessa huomattavasti enemmän psykososiaalista tukea, jotta vanhemmuussuhde ei sekoittuisi parisuhderistiriitoihin. Lapsen kannalta olisi hyvä, että tapaamisten käytännöt vakiintuisivat mahdollisimman pian eron jälkeen. Lapsi voi tällöin luottaa siihen, että suhde muualla asuvan vanhempaan säilyy myös eron yhteydessä.

Tutkimuksemme tulokset edustivat lähivanhempien näkemystä etävanhemmuuden toteutumisesta lasten elämässä. Kuva voisi olla erilainen, mikäli etävanhemmista ja heidän näkemyksistään olisi ollut enemmän tietoa. Monissa tutkimuksissa (esim. Bradshaw ym. 1999, 83) on todettu, että lähiäitien ja etä-isien näkemykset lasten tapaamisesta erosivat toisistaan. Isien arvioiden mukaan he tapasivat useammin lapsiaan, kuin mitä lähiäidit arvioivat. Lisäksi vuorovaikutuksen laatu lapsen ja etävanhemman välillä voidaan kokea hyvinkin eri tavalla. Jatkossa tutkimusta olisikin laajennettava suuntaan, jossa myös etävanhempien mielipiteitä tapaamiskäytäntöjen toteutumisesta kartoitetaan.

Myöskään lasta ei sovi unohtaa. Tärkeää olisi tutkia miten lapset itse kokevat tapaamiset ja mitä tapaamisjärjestelyjä he pitävät onnistuneimpina. Lisäämällä tutkimustietoa eri tahoilta, voidaan luoda sellaisia tapaamiskäytäntöjä, jotka palvelevat kaikkien osapuolten tarpeita ja odotuksia.

Viiteet

- ¹ Yksinhuoltajalla tarkoitetaan tässä artikkelissa lapsen lähivanhempaa eli vanhempaa, jonka luona lapsi asuu. Käsitteellä ei viitata lapsen huoltomuotoon, paitsi niissä kohdissa, joissa erikseen käsitellään lapsen huoltoa. Uusperheellä tarkoitetaan perhettä, jossa asuu lapsi, joka ei ole puolisoiden yhteinen. Käsitettä etävanhempaa käytetään puhuttaessa lapsen muualla asuvasta, toisesta biologisesta vanhemmasta.
- ² Kysely on osa laajempaa Suomen Akatemian rahoittamaa hanketta ”Origins of Exclusion in Early Childhood” 2001-2003.
- ³ Cronbachin alfa kuvaa mittarin osion väitteiden sisäistä homogeenisuutta. Mitä lähempänä kertoimen arvo on ykköstä, sitä yhdenmukaisempia osion väittämät keskenään ovat.
- ⁴ Kiitos Anne Kaljoselle tilastomenetelmiin liittyvästä ohjauksesta.
- ⁵ Taulukossa 2 mukana olevien selittävien tekijöiden lisäksi testattiin yksinhuoltajan iän ($p = 0.31$) sekä etävanhemman sukupuolen ($p = 0.99$) yhteyttä etävanhemman ja lapsen tapaamiseen. Kumpikaan näistä tekijöistä ei osoittautunut tilastollisesti merkitseväksi.
- ⁶ Uusperheissä tilastollisesti merkitseviksi selittäjiksi eivät osoittautuneet uusperheen vanhempien parisuhde ($p = 0.64$), ei-yhteisten lasten määrä ($p = 0.39$) sekä se, vierailleeko uusperheessä toisen puolison lapsia ($p = 0.06$).

Kirjallisuus

- Amato, Paul & Gilbreth, Joan (1999) Nonresident fathers and children's well-being: A meta-analysis. *Journal of Marriage and the Family*. 61(3) 557-573.
- Arditt, Joyce & Kelly, Michaelena (1994) Father's perspectives of their co-parental relationships postdivorce. *Family Relations*. 43 (1) 61-68.
- Baum, Nehami (2003) Divorce process variables and the co-parental relationships and parental role fulfillment of divorced parents. *Family Process*. 42 (1) 117-132.
- Bauserman, Robert (2002) Child adjustment in joint-custody versus sole-custody arrangements: a meta-analytic review. *Journal of Family Psychology* 16(1) 91-102.
- Bergman, Helena & Hobson, Barbara (2002) Compulsory fatherhood: The coding of fatherhood in the Swedish welfare state. Teoksessa Hobson, Barbara (toim.) Making men into fathers. Men, masculinities and social politics of fatherhood. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bradshaw, Jonathan & Stimson, Carol & Skinner, Christine & Williams, Julie (1999) Absent Fathers? London: Routledge.
- Bronstein, Phyllis & Stoll, Miriam (1994) Fathering after separation of divorce. Factors predicting children's adjustment. *Family Relations*. 43 (4) 469-680.
- Corden, Anne (1999) Making child maintenance regimes work. London: Family Policy Studies Center.
- Emery, Robert (1982) Interparental conflict and the children of disorder and divorce. *Psychological Bulletin*. 92 (2) 310-330.
- Emery, Robert (1994) Renegotiating family relationships: Divorce, child custody and mediation. New York: Guilford Press.
- Forsberg, Hannele (1995) Sosiaalitoimiston isä: kaivattu, toivoton ja uhkaava. Teoksessa Eräsaari, Leena & Julkunen, Raija & Silius, Harriet (toim.) Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Tampere: Vastapaino.
- Forssén, Katja (2003) Lapsiperheiden köyhyyttä paikantamassa. Teoksessa Ritakallio, Veli-Matti (toim.) Riskit, Instituutit ja tuotokset. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimus nro 59. Turku: Painosalama.
- Haataja, Anita (2004) Pohjoismaiset vanhempainvapaat kahden lasta hoitavan vanhemman tukena. *Janus* 12 (1), 25-48.
- Halla, Klaus (1982) Yksinhuoltajien asema ja ongelmat. Sosiaali- ja terveysministeriö. SVT Sosiaalisia erikoistutkimuksia XXXII:82. Helsinki.
- Hokkanen, Tiina (2002) ”Sitä eletään sitä eronneen perheen elämää” Vanhempien ja lasten väliset suhteet. Teoksessa Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Hosmer, David & Lemeshow, Stanley (2000) Applied Logistic Regression. New York: Wiley.

- Huttunen, Jouko (2001) Isänä olemisen uudet suunnat. Hoivaisiä, etä-isiä ja eroisia. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Jaakkola, Risto & Sääntti, Riitta (2000) Uusperheitten lapset ja vanhemmat. Perheitten rakenne, toiminta ja talous. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 174. Helsinki.
- Jensen, An-Margit (1995) Gender gaps in relationships with children: Closing or widening? Teoksessa *Openheim Mason, Karen & Jensen, An-Margit (toim.) Gender and family change in industrialized countries*. Oxford: Clarendon Press.
- Järventie, Irmeli & Sauli, Hannele (2001) Eriarvoinen lapsuus. Porvoo: WSOY.
- Kartovaara, Leena & Sauli, Hannele (2000) Suomalainen lapsi. Helsinki: Tilastokeskus.
- Konttinen, Eija-Riitta (2003) Voitettu tai hävitty isyys. Miesten kokemuksia huolto- ja tapaamisoikeuskiistoista. Sosiaalityön sivulaudatutkimelma. Turun yliopisto. Sosiaalipoliittikan laitos.
- Komiteanmietintö 1999. Isätoimikunnan mietintö.
- Kurki-Suonio, Kirsti (1999) Äidin hoivasta yhteishuoltoon: lapsen edun muuttuvat oikeudelliset tulkinnot. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Kuronen, Marjo (2003) Eronnut perhe? Teoksessa Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Korhonen, Merja (1999) Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuudenkokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 39.
- Laki lapsen elatuksesta. Valtion säädöstietopankki, Finlex-palvelu (www.finlex.fi)
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Valtion säädöstietopankki, Finlex-palvelu (www.finlex.fi).
- Maclean, Mavis & Eekelaar, John (1997) *The parental obligation. A study of parenthood across households*. Oxford: Hart Publishing.
- Menning, Chadwick (2002) *Absent parents are more than money. The joint effect of activities and financial support on youths' educational attainment*. *Journal of Family Issues*. 23(5) 648-671.
- Muuri, Anu (1999) *Lapsen elatus ja huolto 1998*. Tilastoraportti. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki.
- Niemi, Iiris & Pääkkönen, Hannu (2001) *Ajankäytön muutokset 1990-luvulla*. *Kulttuuri ja viestintä* 2001:6. Tilastokeskus. Helsinki.
- Nieminen, Jussi (1990) *Lapsen tapaamisoikeuden toteutumisen ongelmia*. Tampereen yliopiston Sosiaalipoliittikan laitoksen tutkimuksia. Sarja B Nro 4. Tampere.
- Nousiainen, Kirsi (2004) *Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja*. Jyväskylä: SoPhi.
- Oranen, Mikko (2001) *Äiteihin kohdistuva väkivalta otettava huomioon lasten huolto ja tapaamisoikeuskäytännöissä*. *Sosiaaliturva* 89 (7) 21-22.
- Perheet 2001. Väestö 2002:10. Tilastokeskus. Helsinki.
- Pulkkinen, Lea (2002) *Mukavaa yhdessä*. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PK-Kustannus.
- Ritala-Koskinen, Aino (1993) *Onko uusperheestä perheeksi? Tutkimus uusperheen kulttuurisesta kuvasta suomalaisten naisten- ja perhelehtien konstruoimana*. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 4/1993.
- Ritala-Koskinen, Aino (2001) *Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista*. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos.
- Sauli, Hannele (1994) *Lapset hajoavissa perheissä*. Teoksessa *Suomalainen perhe*. Suomen virallinen tilasto. Väestö 1994:5. Helsinki: Tilastokeskus.
- Seltzer, Judith & Bianchi, Suzanne (1988) *Children's contact with absent parents*. *Journal of Marriage and the Family*. 50 (3) 663-677.
- Sinkkonen, Jari (1998) *Yhdessä isän kanssa*. Juva: WSOY.
- Smart, Carol (1991) *The legal and moral ordering of child custody*. *Journal of Law and Society*. 18 (4), 485-500.
- Stewart, Susan (1999) *Nonresident mothers' and fathers' social contact with children*. *Journal of Marriage and the Family*. 61 (1991):4, 894-907.
- Taskinen, Sirpa (2001) *Lapsen etu erotilanteessa*. Opas sosiaalitoimelle. Stakesin oppaita 46. Saarijärvi: Gummerus.
- Wallerstein, Judith & Blakeslee, Sandra (1991) *Avioeron jälkeen*. Keuruu: Otava.